

UDC 316

DOI: 10.34671/SCH.HBR.2020.0404.0008

ERKƏN ANALIQ: ZƏRƏRLİ ƏNƏNƏVİ TƏCRÜBƏ

© 2020

Qurbanova Mədinə Əbülfət, Sosial iş kafedrasının II kurs magistrantı
Bakı Dövlət Universiteti

(1148, Azərbaycan, Bakı, Z.Xəlilov, 23, e-mail: medineq379@gmail.com)

Xülasə. Analıq dünyadakı bir çox qadın üçün həyatın vacib bir tərəfidir. Bir çox cəmiyyətdə analıq bir qadın şəxsiyyətinin vacib bir elementi olaraq qəbul edilir. Yeniyetmələrin həyatının kritik bir mərhələsində meydana gələn erkən analıq, onların ictimai həyatına və sağlamlığına ciddi təsir göstərir və bir sıra fəsadlara səbəb olur. Bu problemin bir çox səbəbi var: səhv prinsiplərə əsaslanan zəif ailə tərbiyəsi, erkən cinsi əlaqə, əlverişsiz sosial mühit, düzgün kontraseptivlərin seçilməsinə dair məlumatsızlıq, valideyn nəzarətindən çıxmaq istəyi, zehni xəstəlik və təcavüz. Erkən analıq probleminə gəldikdə, cəmiyyətdə üstünlüklərdən daha çox mənfi cəhət var. Gənc analarda şüurlu analıq olmaması, yeni doğulmuş uşağa qulluq edə bilməməsi, fizioloji çətinliklər, emosional qeyri-sabitlik və qeyri-sabit psixika – bunların hamısı əvvəlki analıqla müşayiət olunur. Bəzi hallarda uşağa görə məsuliyyəti nənə və baba öz üzərinə götürür, ən pis halda ana uşağını tərk edir və ya dövlətin himayəsinə verir. Belə hallara baxmayaraq, erkən analıqda müsbət cəhətlər var. Bunlara aşağıdakılar daxildir: analıq statusu əldə etməsi və sağlam bir uşağın dünyaya gəlməsi səbəbindən erkən böyümək.

Açar sözlər: erkən analıq, erkən nikah, ailə şiddəti.

EARLY MOTHERHOOD: A HARMFUL TRADITIONAL EXPERIENCE

© 2020

Gurbanova Madina Abulfat, 2nd year master of the Department of Social Work
Baku State University

(1148, Azerbaijan, Baku, Z. Halilova, 23, e-mail: medineq379@gmail.com)

Abstract. Motherhood is a vital aspect of life for many women around the world. In many societies, motherhood is considered an essential element of a woman's identity. Early motherhood, which occurs at a critical stage in the life of adolescents, has a serious impact on their social life and health and causes a number of complications. There are many reasons for this problem: poor family upbringing based on the wrong principles, early sexual intercourse, unfavorable social environment, ignorance about choosing the right contraceptives, a desire to get out of parental control, mental illness and aggression. Regarding the problem of early motherhood, there are more disadvantages in society than advantages. Lack of conscious motherhood in young mothers, inability to care for a newborn, physiological difficulties, emotional instability and unstable psyche - all this accompanies earlier motherhood. In some cases, the responsibility for the child is assumed by the grandparents, in the worst case, the mother abandons the child, or leaves him in the care of the state. Despite such cases, there are positive aspects to early motherhood. These include: early adulthood due to the acquisition of maternal status and the fact that a healthy child is born.

Keywords: early motherhood, early marriage, domestic violence.

РАННЕЕ МАТЕРИНСТВО: ВРЕДНЫЙ ТРАДИЦИОННЫЙ ОПЫТ

© 2020

Гурбанова Мадина Абульфат, магистр 2 курса кафедры социальной работы
Бакинский государственный университет

(1148, Азербайджан, Баку, З.Халилова, 23, e-mail: medineq379@gmail.com)

Аннотация. Материнство – жизненно важный аспект жизни для многих женщин во всем мире. Во многих обществах материнство считается важнейшим элементом идентичности женщины. Раннее материнство, которое наступает на критическом этапе жизни подростков, оказывает серьезное влияние на их социальную жизнь и здоровье и вызывает ряд осложнений. Причин этой проблемы много: плохое семейное воспитание, основанное на неправильных принципах раннее вступление в половую жизнь, неблагоприятное социальное окружение, неосведомленность о выборе правильных контрацептивов, желание выйти из-под родительского контроля, психическое заболевание и агрессия. Касательно проблемы раннего материнства в обществе недостатков больше, чем преимуществ. Отсутствие осознанного материнства у молодых мам, неумение ухаживать за новорожденным, физиологические трудности, эмоциональная нестабильность и нестабильная психика – все это сопровождает раннее материнство. В некоторых случаях ответственность за ребенка берут на себя бабушки и дедушки, в худшем – мать бросает ребенка, или оставляет его на попечение государства. Несмотря на такие случаи, в раннем материнстве есть и положительные стороны. К ним относятся: раннее взросление за счет обретения статуса материнства и тот факт, что при этом рождается здоровый ребенок.

Ключевые слова: раннее материнство, ранний брак, насилие в семье.

Erkən analığın sosial tərəfi. Yeniyetməlik yetişkənliyə keçid dövrüdür. Tarixən bir sıra ölkələrdə erkən yaşda hamiləlik normal hal sayılırdı. Ancaq XVIII-XIX əsrlərdə o artıq normadan kənar hal sayılır və uşaqlar və yeniyetmələr valideynlər və cəmiyyət tərəfindən idarə edilirdi. 1960-1970-ci illərdə Avropa və Amerikada erkən analığa psixiologlar və sosial işçilər xüsusi problem kimi yanaşmağa başladılar. İkinci Demografik keçid dövrü də bu illərə təsadüf edir. Bunun əsas aspektlərindən biri ilk uşağın doğulma yaşının artmasıdır [2, s.1].

1960-cı illərə qədər əsas problem kimi nikahdan kənar hamiləlik əsas götürülürdü. 70-ci illərdə isə əsas diqqət ananın yaşına yönəlirdi. Bu hadisə yeniyetmələrin doğum halının artdığına görə baş vermişdi. Müasir cəmiyyətdə analığın ənənəvi modeli ciddi dəyişikliyə məruz qalmışdır. Bu vəziyyəti xarakterizə edərək ananın həm də uşağın psixi inkişafına fikir vermək lazımdır. Bir tərəfdən

bu analığın qeyri standart formalarına diferensial və tolerant münasibəti artırır digər tərəfdən isə uşağın doğulması ilə əlaqədar cəmiyyətdə ananın tələbat və cavabdehliyi artır. Əgər cəmiyyət uşağın tərbiyəsinin və sağlamlığının saxlanmasında maraqlıdırsa o zaman bütün diqqət onun anasına yönəlir. Yəni analıq cəmiyyətində ona qiymət verilib verilməməsi ilə əlaqədar ana pis və yaxşı olur. Elə bu halda da yeniyetmə anaların müasir cəmiyyətdə çətinlikləri ortaya çıxır [2, s.2].

Yeniyetmə yaşda analıq haqqında ideya- bu sadəcə olaraq keçmişdən qalmış sosial konstruksiyadır. E. Murkort özünün "The Social Construction and Teenage Pregnancy: a Problem in Ideologies of Children and Reproduction" adlı məqaləsində bu problemi təhlil edən ilk müəlliflərdən biri olmuşdur və aşağıdakı aspektləri irəli sürmüşdür:

1. Yeniyetmə hamiləliyi qanuni sayılır: Çünki o nikaha girə bilmir, buna nikaha tələb olunan yaş həddi mane olur.

2. Müasir dövrdə uşaqlıq və yetkinlik dövrü arasındakı zaman itir. Bundan belə nəticə çıxır ki, yalnız yetkin insanlar uşağı dünyaya gətirib, tərbiyə edə bilərlər. (2.2)

Yeniyyət qızın hamiləliyi- onun bəkirəliyinin pozulmasının işarəsidir. Bu onu uşaqlıq statusundan məhrum edir amma heç bir alternativ tövsiyə olunmur.

Uşaqlıq kateqoriyasını pozaraq o böyümüş olur. Sosial-antropologiya nöqteyi nəzərindən yeniyyətin hamiləliyi uşaqlıq haqqında dominant anlayışı hədəliyə. Çünki müasir cəmiyyətin bir çox qadağalarının əksinədir. Meri Duqlasın "Təmizlik və Təhlükə" adlı məşhur işində "Kirlənmə"-nin müxtəlif formaları təyin olunur, onlardan ikisi yeniyyətin hamiləliyinə aid edilir. Burada göstərilir ki, yeniyyətin cinsi həyata atılma yaşının aşağı olduğu baxmayaraq sosial yetişkinlik yaşı artır. XXI əsrin əvvəllərində yeniyyətin keçid dövrünün uzanması erkən valideynlik fikrinə təsir edir. İngiltərədə Southamton universiteti tədqiqatlarında erkən analığı 20 yaşa qədər, erkən atalığı isə 23 yaşa qədər təyin etmişdir. Yəni Yan Makvarışın qeyd etdiyi kimi "Bütün valideynlər bəzən özləri yeniyyətə olurlar" [2, s.3].

Psixoloq T.O.Arçakov sual verir: Erkən analıq: Psixioloji problem və ya sosial konstruksiyadır? Müəllifin fikrinə görə yeniyyətin hamiləliyi qanundan kənar olur, çünki qanunlara əsasən natamam yaşı ilə əlaqədar nikaha girə bilmir nəticədə uşaqlıq və böyüklük arasında sərhəd silinir, buna görə də uşaqlıq müstəqilləşir və buna böyüklük həyatına hazırlıq kimi baxılır [3].

L. Putintseva bu fenomenin əsas səbəblərini müəyyənləşdirmişdir:

1. Tibbi göstəricilər- gələcəkdə uşaq dünyaya gətirmək göstəricilərinin itirilmək təhdidi;

2. Yeniyyətin özünün yetkin kimi hiss etmək və müstəqil həyat sürmək istəyi;

3. Sosial-psixoloji səbəb.

Tədqiq olunan probelemə dair statistik məlumatlar Rusiyanın yeniyyətlər arasında hamiləlik sayında dünya lideri olduğunu göstərir. 2010-cu ildə Rusiya Federasiyasında 15-18 yaşında olan 1000 qıza təxminən 50 hamiləlik, 2013-cü ildə isə 65 hamiləlik qeydə alınmışdır. Bu faktlar ölkədə bu problemin sürətli artımını göstərir. [3].

Erkən analıq sahəsindəki regional siyasətlə əlaqədar olaraq Arxangelsk bölgəsinin millət vəkilləri evlilik yaşını aşağı endirən bir qanun qəbul etdilər. İndi evlənmək hüququ, hamiləlik və ya doğuş halında 16 yaşına qədər yeniyyətlərə istisna hal olaraq verilir. Bu baxımdan bu gün dövlət siyasəti nikahdan kənar doğulan uşaqların sayının azaldılmasına yönəlib.

Deviant analıq probleminin həllində sosial iş təcrübəsi iki həll yolunu təklif edir:

Birincisi yeniyyətə hədəf auditoriyasına qabaqlayıcı (profilaktik) tədbirlərin həyata keçirilməsi. Profilaktik iş probleminin təzahürünün ilkin mərhələsində sapma davranışa səbəb olan şərtlərə və səbəblərə təsir göstərir. Cinsi təhsil erkən analıq probleminin qarşısının alınmasında böyük əhəmiyyətə malikdir. Məktəblərdə yeniyyətlərə ümumi təhsillə bərabər, eyni zamanda gələcək ailə və cinsi həyata dair zəruri məlumat verməsi vacibdir. Cinsi təhsilin vacib bir tərəfi bu fenomenə səbəb olan mənfi amillər haqqında məlumat verə bilən kütləvi informasiya vasitələri, media və sosial şəbəkələrdir [3].

İkincisi isə gənc anaların bilik və bacarıqlarının artırılması istiqamətində görülən fəaliyyətdir. Bunlara daxildir: gələcək ananın fiziki və psixioloji cəhətdən hazırlığı; böhran dövründə gənc anaya yardım; hamiləlik və doğuş zamanı valideynlərin dəstəyi; körpəyə qulluq məsələlərində gənc anaların bilik və bacarıqları.

Hamilə yeniyyətlərin və gənc anaların həyatının yeni dövrü ilə bağlı yaranmış vəziyyəti daha yaxşı dərk etmələri və bu vəziyyətə daha yaxşı istiqamətlənmələrinə kömək üçün yaranmış mərkəzlər "təcrübəsiz" analar üçün xüsusi dəstək qrupları təşkil edir, mənzil, maliyyə, hüquqi, tibbi aspektlər daxil olmaqla müxtəlif mövzularda seminarlar keçirirlər. Almaniya və dünyanın bir çox ölkəsində yaranmış məsləhət mərkəzlərinin əsas məqsədi hamiləlik

və doğuş zamanı psixioloji dəstək; analıq potensialının yaranmasına dəstək; sosial və hüquqi müdafiə; mənzil şəraitinin yaxşılaşdırılmasına dəstək; tibbi xidmətlərin göstərilməsi [3].

Erkən nikah: yaşı 18 yaşından az olan yeniyyətlərin və uşaqların nikaha daxil olmasıdır. Bu cür evliliklər əsasən məcburi şəkildə və zorakılıq hallarının müşayiəti ilə baş verir. Uşaqların müdafiəsini özündə əks etdirən 1989-cu ildə qəbul edilmiş Uşaq Hüquqları Konvensiyasında müəyyənləşdirilmiş son həddir. Bu konvensiyada qeyd olunur ki: "yetkinlik yaşına çatmış hər bir şəxs heç bir milli, irqi və dini məhdudiyyət olmadan bir-biri ilə evlənmək və ailə qurmaq hüququna malikdir. Bunu da qeyd etmək lazımdır ki, nikah zamanı hər iki tərəfin tam razılığı alınmalıdır. Əks halda bu cür razılıq "tam və azad" sayıla bilməz [5, s.1].

Azərbaycanda hal-hazırda bu cür evliliklərin sayı tam açıqlanmasa da rəsmi statistiklardan məlum olur ki, bunların sayı hədsiz çoxdur. Tədqiqatlar göstərir ki, ölkəmizə hər 6 nəfərdən biri 18 yaşına çatmadan ailə qurur. Bu tip ailələrin yaranmasına və sayının durmadan artmasına əsas səbəb kimi maddi sıxıntı göstərilir. Həmçinin buna din xadimlərinin də xüsusi marağı olur. Belə ki, onlar artıq qazanc əldə edə bilmək üçün uşaqların və yeniyyətlərin erkən yaşda nikaha daxil olmasına razı olurlar və cinayət məsuliyyətindən də asanlıqla yaxa qurtarırlar [5, s.2].

İslamda erkən nikah: Tarixdə mövcud olan əksər dinlərdə erkən nikah, nikah yaşının müəyyən edilməsi məsələlərinə toxunulmuşdur. Xristianlıqda mövcud olan Kanon hüququ qızı cinsi yetkinlik yaşına çatana qədər ərə verməyi qadağan edirdi. Hind vedalarında isə cinsi yetkinlik yaşından daha 3 il sonra qızların ailə qura biləcəyi göstərilmişdir. Yəhudi ailələri və ravvinlərdə qəti surətdə yetkinlik yaşına çatmamış qızın nikaha daxil olmasını bəyənmirdilər, amma eyni zamanda bir fikridə istisna edirdilər; 3 yaşdan 12 yaşa qədər olan qızlar atalarının razılığı ilə ailə həyatı qura bilərlər [6, s.54].

İslamda nikah - əqli, fiziki və psixioloji cəhətdən sağlam olan kişi və qadınlar arasında evlənmək üçün qarşılıqlı razılaşma əsasında bağlanan hüquqi aktdır. Bu hüquqi akt tərəflərin bir-birlərinə qarşı olan öhdəliklərinə və məsuliyyətlərinə görə müəyyənləşdirir. Nikah bağlandıqda həm kişinin, həm də qadının ailədə öz vəzifələri olur. Qadın dünyaya uşaq gətirir və öz vəzifəsini yerinə yetirmiş olur. Kişi isə çalışmaq, ailəsinin maddi tələbatlarını ödəmək və onları qorumaq vəzifələrini öhdəsinə götürmüşdür [6, s.54].

Bununla belə indiki dövrdə bu məsələyə tibbi cəhətdən də yanaşmaq lazımdır. Tibbi cəhətdən baxdıqda göstərilir ki 18 yaşına çatmayan qızların ana olması təhlükəli xarakter daşıyır və ciddi fəsadlar törədir. Uşaq yaşda evlənen qadınlarda sağlamlıq problemləri digər qadınlara nisbətən 50% daha çox özünü büruzə verir. Bu hal yalnız qadınlara deyil həm də dünyaya gətirdikləri uşaqlardada ciddi fəsadlar törədir. Nəticədə müxtəlif cəhətdən qüsurlu olan uşaqlar dünyaya gəlir [1, s.3].

Yaşadığımız dövrdə bu problemin qarşısının alınmasına çalışılsa da lakin təəssüflə qeyd etmək lazımdır ki, həm Azərbaycanda həm də dünyanın əksər ölkələrində 18 yaşına çatmadan ailə quran və ya müxtəlif səbəblərdən yetkin olmadan uşaq dünyaya gətirən qızların sayı durmadan artmaqda davam edir. UNICEF-in 2011-ci il məlumatına görə hər il təxminən 10 milyon qız 18 yaşına çatmamış ailə qurur. 2000-2011-ci illər ərzində aparılan tədqiqatlar göstərir ki, 20-24 yaş arası evli olan qadınlardan üçdə birini 18 yaşına çatmadan evlənen qadınlar təşkil edir.

Tədqiqatlar göstərir ki, XX-XXI əsrdə erkən nikahlar ən çox inkişafdan qalmış, yoxsul ölkələrdə bağlanıb. Bu ölkələrin arasında ən çox Afrikanın bəzi yerləri, Cənubi, Cənub-Şərqi və Qərbi Asiya, Latin Amerikası və Okeaniya üstünlük təşkil edir. 15 yaşından kiçik olan qızların evləndirilməsi isə Nigerya, Çad, Banqladeş, Mali və Efiopiyada sürətlə artmaqdadır [3, s.1].

Məişət zorakılığı: Mövcud araşdırmalara görə, gənc yaşda evlənen qadınlar öz həyat yoldaşları tərəfindən digərlərinə nisbətən daha çox şiddət görür və hədələnilir. Bununla belə

evli olduqları şəxslərə bəzi cəmiyyətlərdə haqq qazandırılır. Bəzi tədqiqatçıların məlumatına görə bu qadınların 80%-i öz yaxın ailə üzvləri, xüsusilə həyat yoldaşları tərəfindən zorakılığa məruz qalmışdır [4, s.22].

Yetkinlik yaşına çatmamış qadınlar arasında məişət zorakılığı sürətlə artmaqdadır. Hindistan ailə içi şiddətin hökm sürdüyü ölkələr arasında ən üst sırada dayanır. Burada şiddətə məruz qalan qadınların 65%-ni 18 yaşdan aşağı olan yeniyetmələr təşkil edir. Bu çətin vəziyyət onların mənəvi dünyasına və psixologiyasına ciddi ziyan vurur. Təəssüflə qeyd etmək lazımdır ki, şiddətə yalnız qadınlar deyil bir çox hallarda uşaqlar da məruz qalır və onlar da ailələrində gördüklərini gələcəkdə öz həyat yoldaşları, uşaqları üzərində təbiiq edirlər. Yəni, məişət zorakılığı ənənəvi hal almağa başlayır. Əksər ölkələrdə məişət zorakılığını, təmas və sözlə şiddətin qarşısını almaq üçün müəyyən tədbirlər görülür, qadın sığınacaq evləri və psixologiya mərkəzləri açılır və bu cür tədbirlər az da olsa şiddətin qarşısını almağa kömək edir. Amma bu məsələni kökündən həll etmək hələ mümkün olmamışdır. Bir çox hallarda hətta bu şiddət ölümə də nəticələnə bilər. Bəzi qadınlar öz övladlarının gözü qabağında qətlə yetirilir, vəhşicəsinə öldürülür. Bütün bunlara baxmayaraq onların həyatlarını məhv edən şəxslər müxtəlif dəlillər gətirərək sərbəst qalır onlara haqq qazandırılır [4, s.22].

Nəticə. Son zamanlarda qızların erkən yaşda evlənməsinin səbəblərindən biridə oğlanların özlərindən yaşca kiçik qızlara üstünlük verməsidir. Onlar bunun üçün xarici ölkələrdən gəlir və ya ailələrinin istəyi ilə evlənilir. Bu şəxslər çox vaxt yaşadığı ölkələrə geri qayıdır və öz həyat yoldaşlarını özləri ilə aparırlar. Bəzən isə aparırlar amma tez bir zamanda geri qaytarırlar. Bu da ailədaxili konfliktlərə səbəb olur.

ƏDƏBİYYAT SİYAHISI:

1. Литвина Л.Ю., Павлова Л.А. СГМУ им В.И. Разумовского, кафедре философии, гуманитарных наук и психологии. <https://medconfer.com/node/6503>
2. Раннее материнство: психологическая проблема или социальный конструкт? http://psyjournals.ru/pseydu_ru/2012/n1/50268.shtml
3. Костина М.П. Раннее материнство как социальный феномен/ М.П. Костина, Т.А.Кудрявцева, Е.А. Парицева. Текст: непосредственный // Молодой ученый <http://moluch.ru/archive/141/39891/>
4. Early marriage 12.10.pdf
5. Erkən nikahlar təhlili (təhlili).pdf. // www.scfwa.gov.az
6. Burn Richard Tyrwhitt, Robert Philimore, Robert. The Ecclesiastical Law-London Sweet Stevens and Norton Vol.4

The article was received by the editors 11.09.2020

The article was accepted for publication 27.11.2020